

Мр Војислав Кршић

Европска унија, као специфична друштвена творевина, има значајну улогу у структури међународне заједнице и велики утицај на међународне односе у политичкој, економској и војној сфери, као и на друге области живота. Аутор настоји да укаже на специфичности њеног војног организовања, а ради стварања цјеловите представе о Европској унији полази од њеног историјског настанка (од идеја утописта до настанка уније), циљева и структуре.

Аутор посебно указује на односе између ЕУ, НАТО-а и Западноевропске уније, који се најбоље очитују на моделу тријаде. Поред тога, користећи одређене показатеље, указује на изворе и војне потенцијале ЕУ и Западноевропске уније.

У постојећим организационим облицима, ЗЕУ посебан је облик војног организовања Европске уније. Међутим, она још није добила чврсте организационе форме у оквиру ЕУ, па је у чланку указано и на њене специфичности и карактеристике, а дат је и кратак преглед њених досадашњих акција.

Увод

Европски интеграцијски процеси у последњој деценији 20. вијека кулминирали су стварањем нове форме интегрисаног дјеловања западноевропских држава – Европске уније (*European Union – EU*), како унутар заједнице, тако и у међународним односима. Европска унија је специфична појава, с обиљежјима међудржавне организације и наднационалне заједнице. Управо те специфичности чине је јединственом и недовршеном друштвеном творевином у свијету. Као таква, Европска унија је реалност која, својим спољнополитичким дјеловањем, значајно учествује у обликовању међународних односа. У тим спољнополитичким процесима, поред економских, политичких и других, видљиви су и елементи испољавања војне моћи који се, садржани у политици и пројектима одбране Западне Европе, протежу од краја Другог свјетског рата до садашњих дана. Пројекти коначног изгледа одбрамбене структуре ЕУ и процеси у вези с тим још нису завршени: нема чврсто дефинисаних и успостављених структура – мијења се и дограђује постојеће. У вези с тим, поставља се питање шта је војна моћ ЕУ, у чему су њене специфичности и како се манифестује у међународним односима.

Војна моћ се схвата као степен способности посједованог војног потенцијала, и другог потенцијала који је у тој функцији, да одговори

физичком силом (њеним постојањем, пријетњом, демонстрацијом, употребом или испољавањем на други начин) на захтјеве који произилазе из интереса субјекта.

Стварање Европске уније

Идејна и прагматична димензија интеграцијских процеса на тлу Европе може да се посматра, условно, кроз три периода:

- 1) период идеја утописта и прогресиста;
- 2) период покрета за уједињење Европе у првој половини 20. вијека;
- 3) период sukcesивне реализације у другој половини 20. вијека.

1. Идеја о интеграцији Европе сеже у далеку прошлост, а јављала се у хуманистичким и интелектуалним круговима у различитим временским периодима. Средином 17. вијека настале су различите концепције о успостављању мира и међународних односа на новим основама организовања. На примјер, непознати калуђер Емерик Кресе, у дјелу *Нови Цити или размишљање о држави*, заговарао је пројекат свјетске државе. Убрзо се појавила идеја кнеза Силија, министра на двору Хенрика IV, о стварању европске конфедерације са генералним савјетом. Први план о европској унији дао је опат Де Сен Пјер у дјелу *Пројекат за очување вјечног мира у Европи*, 1713. године. Транспарентност идеја утопизма настављена је од Кантових алтернатива *Лиге народа (Völkerbund)*, која се може назвати и *савез мира (Foedus pacificum)*, или *државе народа (Völkerstaat)*, садржаних у дјелу *О вјечном миру*, преко Сен-Симоновог окупљања европских народа у једно политичко тијело, уз задржавање своје независности (*О реорганизацији европског друштва...*), до Игоовог говора¹ на Другом конгресу мира, одржаном у Паризу 1849. године, и идеја и окупљања „европске љевнице“ на Конгресу мира, 1867, и Трећем конгресу Међународне лиге за мир и слободу 1869. године, чији је циљ било стварање сједињених држава Европе.

2. У првој половини 20. вијека јављале су се идеје, али и конкретне активности. Тако је 1908. године Винстон Черчил упутио апел европским народима да „образују једну федерацију или комонвелт која је једино у стању да загарантује мир и да побољша услове за међународну трговину која трпи од постојећих царинских рестрикција“.² Практичне активности започете су одржавањем Првог конгреса европске федерације у Риму (маја, 1909), а затим су настављене преко паневропског покрета грофа Куденхоф-Калерги³, основаног 1923. године, идеје за

¹ Доћи ће дан, говорио је Иго, када ће постојати двије велике групе, Сједињене Државе Америке и Сједињене Државе Европе, једна наспрам друге, пружајући једна другој руку изнад Океана, измјењујући производе, повезујући трговину, индустрију, умјетност и производе свога стваралаштва, крчећи куглу земаљску, насељавајући пустиње, унапређујући свијет пред очима њеног ствараоца и повезујући двије неизмјерне снаге да би се остварило благостање за све – братство људи и божанска моћ“ (З. Рајх, *Проблеми уједињења Европе*, „Култура“, Београд, 1959, стр. 41).

² Исто, стр. 46.

³ Graf Richard N. Caudenhofer-Kalergi, чехословачки држављанин, рођен у

сједињене државе Европе, и *Бријановог меморандума*, познатог и као *Меморандум француске владе о организацији система федералне европске уније* (1. маја 1930), и Черчиловог говора (1946) о сједињеним државама Европе до Хашког конгреса (1948), којим су повезане изоловане европске групе и покрети. На њиховим основама је основан Европски савјет у Лондону, 1949. године, који још увијек има значајну улогу у структури европских интеграција.⁴ Идеје и покрети из тог периода, уз дјеловање других друштвених и међународних чинилаца, били су чврста подлога за настајање нових интегрисаних европских структура.

3. Економски, политички, војни и други чиниоци учинили су да се европским интеграцијским процесима прилазило сукцесивно и опрезно, уз сазријевање свијести и проналажење властитих интереса у новим интегрисаним структурама. То се потврдило у пракси развоја Европске уније. Претеча ЕУ била је Европска заједница за угаљ и челик, основана 18. априла 1951. у Паризу, уговором између шест земаља.⁵ У стварању те заједнице посебну улогу имао је Роберт Шуман, предсједник владе Француске. За непуну годину дана урађени су појекти Европске заједнице за одбрану (уговор је потписан исте године али није реализован) и Европске политичке заједнице.⁶ И поред тога што ти пројекти нису

Токију. Отац му је био аустроугарски амбасадор у Јапану а мајка Јапанка. Послије Првог свјетског рата живио је у Бечу (*исто*, стр. 49).

⁴ Идеју о паневропској унији заступао је аустријски гроф Куденхоф-Калерги и 1923. године основана је паневропска заједница. Први конгрес те уније одржан је у Бечу 1926. године. Успјех је био скроман, јер идеја није добила ширу подршку. Године 1928. лансирани су нову идеју француски и њемачки министри иностраних послова Аристид Бријан и Густав Стрезман. На засједању Друштва народа у Женеви, септембра 1929, саопштили су план о Европској федеративној унији. План су подржале Њемачка, Белгија и Чехословачка. Разрађени Бријанов меморандум, упућен је 1930. године владама европских држава. Многе земље су га примиле са симпатијама, на чему се и завршило. Винстон Черчил, британски премијер, у свом говору у Цириху, 1946. године, истицао је потребу да се створе „Сједињене Државе Европе“ по угледу на Сједињене Америчке Државе. Маја 1948. у Хагу је одржан Европски конгрес, којим је почасно председавао В. Черчил. Покрети слични по идејама (Европска унија федералиста, Социјалистички покрет за сједињене државе Европе, Покрет за уједињену Европу, Француски савјет за уједињење Европе, Европска парламентарна унија итд.) ујединили су се у паневропски покрет за мир под називом Европски покрет, са сједиштем у Паризу. Циљ је био остварење идеје о сједињеним државама Европе. На основама тог покрета у Лондону је 5. маја 1949. основан Европски савјет (Француска, В. Британија, Италија, Белгија, Холандија, Шведска, Данска, Норвешка, Ирска, Луксембург и Исланд). Тај покрет је утицао на каснији развој и интеграцију других организација као што су ОЕЦД, ЕФТА, ЕЕЗ, ЕУРОАТОМ и друге (опширније: Зденко Рајх, *исто*, стр. 16–76, 143 и даље; М. Радаковић, *Мотиви генезе и развоја Европске економске заједнице*, „Војска“, б. мај 1993; С. Самарџић, *Европска унија*, Институт за европске студије, Београд, 1998, стр. 16–17).

⁵ Уговор Европске заједнице за угаљ и челик потписале су: Француска, Њемачка, Италија, Холандија, Белгија и Луксембург.

⁶ Нацрт за политичку заједницу усвојила је *ad hoc* скупштина 1953. године, али није прошао ратификацију у Националној скупштини Француске. Одбијање ратификације Уговора о Европској заједници за одбрану (прихватиле су га и ратификовале друге земље) и неприхватање Европске политичке заједнице одражава услове у којима још није била сазрела свијест о интеграцији, тако да

прихваћени, процес интеграција је настављен. Већ 25. марта 1957. у Риму, створене су двије нове заједнице – Европска економска заједница (ЕЕЗ) и Европска заједница за атомску енергију (ЕУРОАТОМ). Априла 1965. потписан је Уговор о спајању три заједнице, а дотадашњи руководећи органи – Савјет и Комисија, преузели су улогу заједничких органа за све три заједнице. Нови орган у структури заједница био је Европски парламент, за који су први избори одржани 1979. године. У Европском парламенту изражени су јачи интегративни импулси, тако да се већ 1984. године појавио Нацрт уговора о оснивању Европске уније. Године 1986. усвојен је „Јединствени европски акт“, који је ступио на снагу 1987. године. Према њему, ЕЕЗ прерасла је у Европску заједницу (ЕЗ). Интегративни процеси су достигли врхунац потписивањем Уговора у Мастрихту, 7. фебруара 1992, о Европској унији, који је ступио на снагу 1. новембра 1993, а 1997. усвојена је ревизија тог уговора. Тако су створене нове релације између европских држава у којима су оне нашле своје интересе. Истовремено, остварене су идеје бројних утописта и активиста о уједињењу Европе.

Интеграција Европе није завршен процес. На то упућује одредба у члану А Уговора из Мастрихта, у којој се каже да „Уговор представља нову етапу у *процесу стварања* (курзив В. К.) све чвршћег јединства између народа Европе, у којој се одлуке доносе на нивоу што је могуће ближем грађанима“. ⁷ На питање шта је заправо ЕУ тешко је одговорити. Према С. Самарџићу, она је више од „форми конфедерације и државних савеза“ а мање од постојећих форми „федерације и савезних држава“. Њена институционална структура заснива се на конститутивним а не на уставним начелима, што је обилежје држава. И, најзад, она није ни савез држава, али није ни суверена држава са сувереним овлашћењима својих централних органа. ⁸ Из тога произилази да је она специфична форма која у одређеној етапи развоја одговара степену изражене воље за интеграцијом њених чланица. Једна од специфичности те форме огледа се у степенастом интегрисању, што значи да је унутар ЕУ могуће и веће повезивање појединих чинилаца него што је то могуће на нивоу читаве Уније. Тако постоји Шенгенски споразум, који нису прихватиле све земље чланице ЕУ, ⁹ Западноевропска унија (ЗЕУ), као и друге форме повезивања.

На основу анализе интегративних процеса, могуће је сагледати политичке, војне, економске и друге интересе земаља чланица ЕУ у

су ови пројекти остали нереализовани. Додуше, многи елементи из Нацрта о Европској политичкој заједници уграђени су у касније документе ЕЗ/ЕУ (С. Самарџић, *исто*, стр. 18).

⁷ Уговор о Европској унији, Међународна политика“, Београд, 1995, стр. 27.

⁸ С. Самарџић, *исто*, стр. 26–27.

⁹ Шенгенски споразум потписан је између земаља Бенелукса, Француске и Немачке у Шенгену 14. јуна 1985, а 19. јуна 1990. Конвенција о примјени Споразума из Шенгена. Споразуму су приступиле 1990. Италија, 1991. Шпанија и Португалија, а 1992. године Грчка (Споразум из Шенгена, приредили Д. Лопандић и М. Јањевић, „Међународна политика“, Београд, 1996).

вези с интеграцијом и, према њима, постављене циљеве. Према тим интересима и циљевима, у периоду од 1948. до сада, интегративни процеси су били усмерени на изграђивање војно-политичких (ЗЕУ), економских (ЕЗУЧ, ЕЕЗ, ЕУРОАТОМ итд.), правних (европски суд) и других структура које се интегришу у ЕУ, за коју је речено да је незавршена друштвена творевина. Суштина тих интереса одражава се у основним циљевима ЕУ, дефинисаним у Уговору из Мастрихта, у члану Б, међу којима се наглашавају:

– уравнотеженост привредног и друштвеног развоја на основама јединственог тржишта, економске и монетарне уније;¹⁰

– изградња и потврда европског одбрамбеног идентитета на основама „заједничке спољне и безбједносне политике, што подразумева и постепено утврђивање заједничке одбрамбене политике која би, у догледно вријеме, могла довести до заједничке одбране“ (курзив В. К.);

– јачање и заштита права човјека;

– заштита и развијање тековина Заједнице.¹¹

Динамика интегративних процеса у основним сферама (економска, политичка, војна и правна) била је условљена бројним унутрашњим (неповјерење, инерција, подијељени суверенитет, тежња ка европском идентитету, и слично) и спољним чиниоцима (односи у међународној заједници, позиција САД, Јапана и, раније, Источног блока наспрам европских земаља, и друго), тако да су и њихови домашаји различити.

Структура Европске уније

У архитектури Европске уније постоји више елемената који имају одређене улоге у укупним процесима. Ти елементи су: државе, политичке странке, европске институције, регионалне и локалне заједнице, европски покрети, јавно мњење и цивилно друштво. Међу европским институцијама, као организационом оквиру ЕУ, основни органи су Европски савјет, Савјет, Европски парламент, Комисија и Европски суд правде. Осим тих институција постоје и одбори: Привредни и социјални одбор, Регионални одбор, затим Финансијски суд, Европски монетарни институт и Европска инвестициона банка (шема 1).

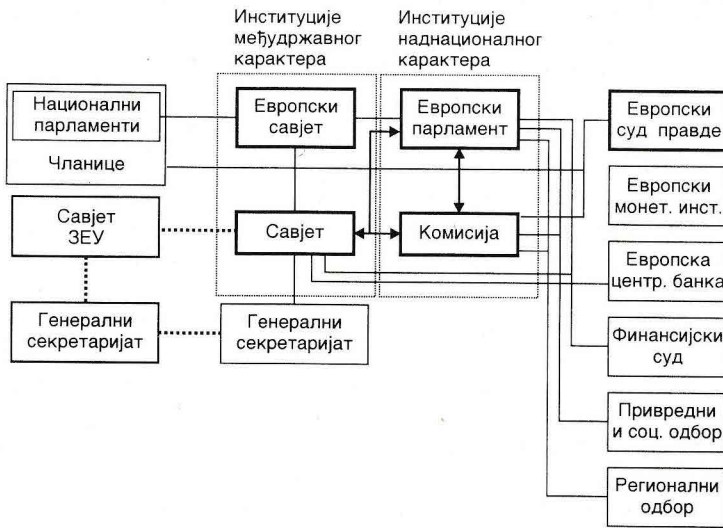
Европски савјет сачињавају шефови влада или држава земаља чланица. Састаје се два пута годишње, на почетку и на крају године. То је највиша инстанца у хијерархији и има улогу колективног предсједништва. *Савјет* је најважније тијело у ЕУ, а чине га министри земаља чланица по ресорним министарствима. Савјет усклађује економску политику, одлучује о одређеним питањима и доноси неопходне законске прописе за заједничку политику, док одређена овлашћења преноси на Комисију. Одлуке доноси консензусом или квалификованом већином. Та два тијела имају карактер међудржавних органа, мада Савјет има и карактеристике наднационалног, које произилазе из одлучивања квали-

¹⁰ Јединствена монета је ступила на снагу 1. јануара 1999. године.

¹¹ Уговор о Европској унији, исто, стр. 27.

фикованом већином. *Европски парламент* сачињавају представници народа из држава интегрисаних у Европску унију. У њему се спроводе одређене процедуре које имају карактер сарадње, сагласности и саодлучивања. Ипак, улога Савјета је доминантнија од улоге Парламента.

Шема 1



Институције Европске уније¹²

Комисија има улогу извршне владе, мада не *strictissimo sensu*. Она се тежишно ангажује на примјени Уговора, иницира, припрема и формулише препоруке или мишљења о питањима која су уређена Уговором, одлучује о питањима из своје надлежности и решава друга питања која на њу пренесе Савјет.

Ширење ЕУ сукцесиван је процес. Европску заједницу за угаљ и челик формирало је шест земаља: Франуска, Њемачка, Италија, Белгија, Холандија и Луксембург, 1973. године прикључиле су се Ирска, Данска и Велика Британија, а 1981. године Грчка. У ЕЕЗ ушле су 1986. године Шпанија и Португалија, а 1990. ујединила се Њемачка. Садашњи број чланица достигнут је 1995. године пријемом Аустрије, Финске и Шведске. Очекује се и ново проширење јер су 31. марта 1998. започети билатерални преговори са владама земаља Чешке, Естоније, Мађарске, Пољске и Словеније, као и Кипра (5 + 1). Европска унија је отворила процесе и за следећу групу земаља: Бугарску, Летонију, Литванију, Румунију и Словачку.

¹² У организационој структури ЕУ нема посебних војних институција, међутим, питање спољне политике и безбједности регулисано је Уговором из Масрихта (1992), у наслову V, члан J.4. Стога су на шеми 1 приказани Савјет ЗЕУ и Генерални секретаријат ЗЕУ, који успостављају везе са Савјетом и Генералним секретаријатом Савјета.

Специфичности организовања и војни потенцијал Европске уније

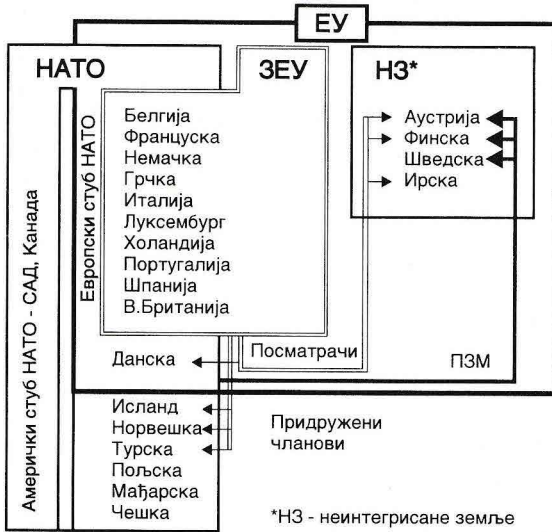
Војна моћ и одбрана нису свеобухватно разрађени у главним документима Европске уније. Та питања се симболично разрађују кроз ставове о заједничкој спољној и безбједносној политици (наслов V – Одредбе о заједничкој спољној и безбједносној политици – *Common foreign and security policy – CFSP*), који су садржани у Уговору о Европској унији из Мастрихта (1992) и ревизији Уговора из Амстердама (1997). У тим одредбама изражен је став о утврђивању и спровођењу заједничке спољне и безбједносне политике, као и циљеви чијом реализацијом треба да се заштите заједничке вриједности и интереси, јача безбједност Уније и чланица, и одржава мир према принципима УН и Организације за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС). Прецизнији ставови садржани су у члану J.4, а одражавају специфичност војног организовања и, тиме, војне моћи ЕУ, која се огледа у следећим чињеницама:

- ЕУ нема јединствени организациони облик војне моћи (он је квадриноман);
- у оквиру ЕУ постоји слобода избора и мултиформа интеграција војних потенцијала;
- интенција је ЕУ да се интегришу војни потенцијали и оствари европски идентитет;
- односима ЕУ према НАТО-у;
- односима ЕУ према Западноевропској унији.

Организационе форме кроз које се појављује војна моћ ЕУ јесу: ЗЕУ, НАТО, неинтегрисане националне снаге и други облици сарадње (шема 2). Те форме су озваничене у члану J.4, тачка 4. Уговора, гдје се каже: „Политика Уније, предвиђена овим чланом, не утиче на специфични карактер одбрамбене и безбједносне политике појединих држава чланица.“¹³ То значи, у ствари, да се прихвата затечено стање, јер су те форме настале прије настанка Европске уније. На шеми 2 приказане су чланице ЕУ и њихова припадност појединим организационим облицима. Своје војне потенцијале нису интегрисале Ирска, Аустрија, Шведска и Финска, које су посматрачи у ЗЕУ, осим Шведске, а налазе се у НАТО-у, у „Партнерству за мир“, изузев Ирске. Једанаест чланица је у тринитету (ЕУ, НАТО и ЗЕУ).

У ЕУ, у садашњој етапи развоја (Уговор из Мастрихта, члан J.4, тачка 5), чланице имају слободу избора степена и облика интеграције. То значи да чланство у ЕУ није истовремено условљено припадањем другим организационим облицима (ЗЕУ и НАТО). Такође, постоји могућност да се у оквиру ЕУ, НАТО-а или ЗЕУ остварују чвршће интеграције на билатералним основама између појединих чланица. Тако

¹³ Уговор о Европској унији, исто, стр. 193.



Организациони облици војне моћи и статус чланица у њима

Рађено на основу података: „Military Balance“, 1996/97; „Revue de L'OTAN“, 4. Juliet-Aout 1997, и Матовић-Петровић, *Оружје, енергија и трећи свјетски рат*, НИУ „Војска“ и ИП „Тетра ГМ“, Београд, 1998.

је, на примјер, између Њемачке и Француске знатно раније изражен виши степен интегрисања војних јединица него између других чланица.

Дугорочно, у каснијим етапама развоја, ЕУ намерава да оствари одбрамбену интеграцију земаља чланица на јединственим основама. На то указују и одредбе Уговора (члан Ј.4, тачка 1), на основу којих би спољна и безбједносна политика у будућности „у одговарајућем тренутку, могла да доведе до заједничке одбране“ (курзив В. К.), а тиме и до јединствене форме обједињених војних потенцијала. Међутим, на Амстердамском самиту (1997) била је прилика да се усвоји предлог групе земаља¹⁴ о укључењу ЗЕУ у структуру ЕУ, што је, ипак, одложено за будућност, а потврђена је потреба да се даље развија институционална сарадња на основу наведеног уговора.

Односи ЕУ и НАТО-а имали су обиљежја тражења одговора на питање да ли европску одбрану треба развијати у саставу НАТО-а или изван њега. То је фундаментално питање којим су се бавили европски, амерички, па и руски политички стратези у периоду после „хладног

¹⁴ Предлог су дале следеће земље: Њемачка, Француска, Италија, Шпанија и Белгија. Садржавао је три фазе да би се омогућило прикључење и других чланица. Успротивиле су се Велика Британија и Данска (*Europe Agence Internationale*, 14. 3. 1997).

Интересантно је да се Велика Британија, због својих веза са САД, и раније супротстављала изласку Европе испод америчког утицаја, као и дјеловању изван Сјеверноатлантског пакта. Међутим, у француском граду Сен-Мало, 4. децембра 1998, потписан је билатерални споразум између Велике Британије и

рата“. Тако су, на основу различитих интереса и визија европске безбједности, nastale европска, америчка и руска концепција.

1. *Европска концепција*, иницирана разговорима између француског предсједника Митерана и њемачког канцелара Кола, заснована је на ставу да у оквиру ЗЕУ треба изграђивати аутономне европске оружане снаге. То је подразумијевало примарност интраевропских консултација и доношење одлука на нивоу Европске заједнице. Сматрало се да је то начин за смањивање утицаја САД и стварање европског одбрамбеног идентитета, што је био циљ двије водеће европске земље (Француске и Њемачке).

2. *Америчка концепција* се заснива на америчким интересима и циљевима да се задржи присуство у Европи и да НАТО, као водећа војно-политичка организација, у којој САД имају главну улогу, остане основни чинилац механизма европске безбједности. Таква позиција НАТО-а била би изједначена са ОЕБС-ом, док би му ЗЕУ била подређена.

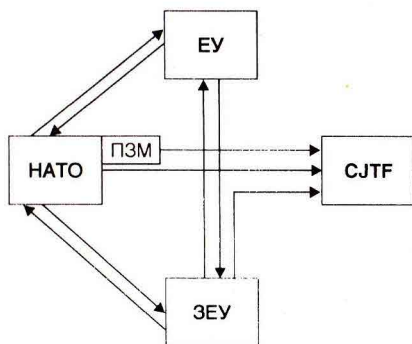
3. *Руска (ЗНД) концепција* заснивана је на ставу да кључну улогу у европској безбједности треба да има ОЕБС, којем би били подређени НАТО, ЗЕУ и снаге ЗНД (Русија). Та концепција није имала подршку европских земаља, те је остало неријешено питање односа европске и америчке концепције, односно питање односа између ЗЕУ и Сјеверноатлантског пакта. Те концепције су довеле до напетих односа на релацији ЕЗ (ЕУ) – НАТО (САД). Амерички предсједник Буш, на самиту у Риму (1991), изразио је незадовољство и неслагање, и оштро реаговао на могућност аутономног одлучивања у Европској заједници (ЕУ). Побољшању стања допринијело је регулисање односа ЗЕУ и ЕУ у Уговору о ЕУ из Мастрихта (1992) и другим документима. За разлику од Бушове администрације, Клинтонова администрација имала је више разумјевања и сагласила се са тим да постоји потреба за јачањем европског идентитета одбране као европског стуба Сјеверноатлантског пакта. У Бриселској декларацији (1994, члан 4) шефови НАТО-а подржали су развој европске безбједности и одбрамбеног идентитета и сагласили су се са тим да се у перспективи развије европска одбрана у оквиру ЕУ која би била компатибилна са Сјеверноатлантским пактом. Побољшању односа између ЕУ и НАТО-а допринео је нови концепт о „одвојивим али неодвојеним потенцијалима (*separable but not separate capabilities*)”,¹⁵ који је настао у процесу прилагођавања НАТО-а новим условима. Тако је настао и концепт Комбинованих здружених оперативних састава *CJTF*, који је значајна форма укључивања не само ЗЕУ већ и чланица ПЗМ у оквиру Сјеверноатлантског пакта.

Француске којим су омогућене заједничке операције изван НАТО-а, с једне стране и постављене нове основе безбједности и јачање одбрамбене моћи Европе без САД, с друге стране („Политика“, 5. децембар 1998).

¹⁵ О Бриселској декларацији видјети: *NATO handbook*, стр. 269–275, или превод на српском: *Партнерство за мир*, стр. 229–236.

Основа односа између ЕУ и НАТО-а огледа се у моделу тријаде, под којим се подразумева: 1) да НАТО остаје примарни форум за војно-политичке консултације и одлуке; 2) да ЕУ постепено изграђује европски одбрамбени идентитет, и 3) да се ЗЕУ развија као одбрамбена организација ЕУ и европски стуб у Сјeverноатлантском пакту. Ангажовање војних потенцијала и извођење акција одвијали би се кроз концепт Комбинованих здружених оперативних састава (шема 3).

Шема 3



Модел тријаде

Односи између ЕУ и ЗЕУ различито се тумаче. Има схватања да је статус ЗЕУ симболичан и да није алтернатива за НАТО, те јој је и судбина неизвесна. Али, постоје и супротна схватања, према којима ЗЕУ има значајну улогу у стварању европског одбрамбеног идентитета. Однос ЕУ и ЗЕУ може да се схвати као специфичан однос цјелине и њеног дијела. Тај став, с једне стране, произилази из одредаба Уговора о Европској унији, члан Ј.4, тачка 2, у којој се каже: „Унија тражи од Западноевропске уније (ЗЕУ), као саставног дијела развоја Европске уније (курзив В. К.), да изграђује и спроводи одлуке и акције Уније које су у вези са питањима одбране. Савјет, у сагласности са институцијама ЗЕУ, усваја модалитете за практичну примјену“. На тај однос упућују и одредбе Декларације о ЗЕУ (1992), у којима се наглашава да се ЗЕУ развија као дио ЕУ (чл. 1, чл. 2), а у одељку А, којим се регулишу односи између ЗЕУ и ЕУ, каже се: „Циљ је да се ЗЕУ етапно изграђује као саставни дио одбране Европске уније“.¹⁶ У Декларацији се предвиђа блиска сарадња (курзив В. К.) на нивоима парламената, савјета и генералних секретаријата, при чему је потребно усклађивање термина састанака, метода рада и мандата предсједавајућег у Западноевропској унији. Такође, неопходно је да се информише Комисија ЕУ и, по потреби, обављају консултације о активностима Западноевропске уније. С друге стране, иако су одредбе јасно изражене, односи ЕУ и ЗЕУ у многоме су специфични.

¹⁶ Видети: Уговор о Европској унији, исто, стр. 267. У тим документима о Европској унији садржана је и Декларација Западноевропске уније.

1) односи ЕУ и ЗЕУ јесу односи двије још увијек засебне организације: елементи ЗЕУ, као војно-политичке организације нису уграђени у организацијску структуру Европске уније;

2) у ЕУ има земаља чланица са статусом неутралних земаља, па се намеће питање какав ће бити статус тих земаља ако се ЗЕУ интегрише у ЕУ и да ли ће оне прихватити да се прикључе Западноевропској унији;

3) у Уговору је регулисано да ЗЕУ не подлијеже заједничким акцијама из члана Ј.3, што указује на различит однос и обавезе земаља чланица и ЗЕУ у односу на цјелину Европске уније;

4) односи између органа ЗЕУ и ЕУ јесу односи сарадње, а не односи надређености, што би било логично у случају да се органи ЗЕУ уграде у организациону структуру Европске уније.

Односи ЕУ и ЗЕУ, дакле, у процесу су развоја, а предвиђено је да се он одвија у етапама. Колико ће трајати поједине етапе зависиће од бројних чинилаца, али је чињеница да се чине напори за веће интеграције. Тако је Европски парламент донио резолуцију о припреми елемената за потпуну интеграцију ЗЕУ у ЕУ, а Амстердамским уговором (чл. Ј.7), предвиђен је посебан споразум којим треба прецизније да се дефинишу односи између тих организација.

Извори војне моћи Европске уније су вишеструки. Обухватају потенцијале земаља чланица, војне и друге потенцијале НАТО-а, потенцијале других субјеката међународних односа који могу да буду у функцији војне моћи, финансијске и друге потенцијале и организацију Европске уније.

Основу војне моћи чине потенцијали земаља чланица. Укупно, према изабраним показатељима (табела 1), Европска унија има изворе војне моћи у 15 земаља, површине 3.233.991,95 km², са 414.943.000 становника. Укупан друштвени бруто производ чланица ЕУ износи 8.074 билиона америчких долара. Према технологијама, Европска унија

Табела 1

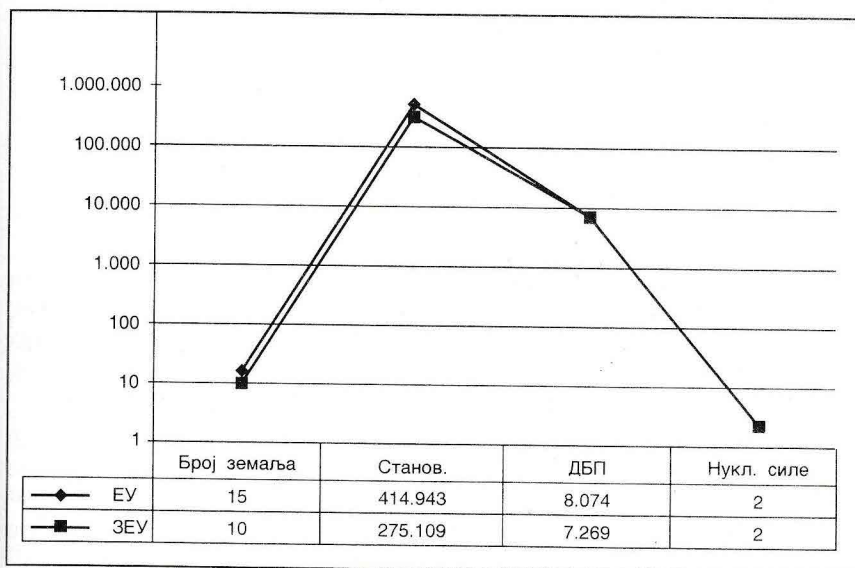
Основа војне моћи Европске уније

Елементи извора	Квантитет	
	ЕУ	ЗЕУ
Број земаља чланица	15	10
Површина*	3.233.991,95 km ²	2.248.653,95 km ²
Број становника	414.943.000	275.109.000
ДБП	8.074 билиона амер. долара	7.269 билиона амер. долара
Технологија	Земље ЕУ заузимају високо мјесто према технологијама, одмах иза САД и Јапана	Исто
Број земаља нуклеарних сила	2	2

Према подацима из: „Military Balance“, 1998/1999; * Политичка карта, „Геокарта“, Београд, 1997.

се налази иза САД и Јапана, а у оквиру ње истичу се Њемачка, Француска и Велика Британија. У саставу ЕУ налазе се и двије нуклеарне силе – Француска и Велика Британија. Ту позицију би сигурно имала и Њемачка, према својим потенцијалима, али се обавезала да неће производити нуклеарно оружје (на истој табели дат је преглед основе војне моћи ЗЕУ, а разлике потенцијала према изабраним показатељима виде се на графикану 1).

Графикон 1



Компаративни преглед односа ЕУ и Западноевропске уније

Специфичност НАТО-а као извора војне моћи ЕУ огледа се у томе што су једанаест чланица ЕУ истовремено и чланице НАТО-а, па је, у суштини, основа иста. Међутим, има земаља које су чланице НАТО-а а нису чланице ЕУ (Турска, Норвешка, Исланд, САД, Канада, Мађарска, Чешка и Пољска), а оне, такође, поседују одређени потенцијал (табела 2). Из табеле се види да је земаља НАТО-а изван ЕУ 1,87 пута мање, а по површини су 6,5 пута веће од земаља чланица ЕУ, да имају 1,02 пута више становника и да имају 1,22 пута већи друштвени бруто производ. То показује да је реч о изузетно јакој основи, односно потенцијалима који су већи од потенцијала Европске уније.

Западноевропска унија

Западноевропска унија – ЗЕУ (*Western European Union – WEU*) настала је 17. марта 1948, у Бриселу, потписивањем Уговора о привредној, социјалној и културној сарадњи и колективној самоодбрани (*Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defense*).

Основа земаља чланица НАТО-а које нису чланице Европеке уније

Елементи	Квантитет	Однос ЕУ – НАТО (изван ЕУ)
Број земаља	8	1,87:1
Површина	21.021.841 km ²	1:6,5
Број становника	425.713.000	1:1,02
ДБП	9.855,4 билиона амер. долара	1:1,22
Технологија	САД прва су земаља у свијету по посједовању технологија	
Нуклеарне силе	1 (највећа у свијету)	По броју нуклеарних глава САД јаче су од Француске и Велике Британије заједно

Прорачуни на основу података: „Militari Balance“, 1998/1999; Политичка карта, „Геокарта“, Београд, 1997.

Уговор је потписало пет земаља. То је прва регионална „колективна самоодбрана“ и прва одбрамбена организација послје формирања УН, као универзалне организације која упориште има у Повељи УН (глава 7, члан 51, и глава 8).¹⁷ Потписивањем Вашингтонског уговора, 1949. године, та организација је прешла у сјенку „млађег брата“ – НАТО-а, и тежишно се бави политичким питањима. Бриселски уговор је допуњен „Протоколом о измјенама и допунама Бриселског уговора“ 23. октобра 1954. у Паризу.

Постоје три специфичности Бриселског уговора: прво, експлиците је изражен став да се у случају напада пружа сва војна и друга помоћ¹⁸ (члан 5. допуњеног Бриселског уговора); друго, одредбама тог уговора, предвиђена је могућност ангажовања и изван простора земаља чланица, што, на примјер, није случај са НАТО-ом, и треће, у пракси су тежишно провођене одредбе које се односе на одбрану, а мање одредбе које се односе на економску, социјалну и културну сарадњу које су наглашене у наслову Уговора. Западноевропска унија је и послје Париског састанка (1954) остала у сјени НАТО-а, све до састанка Министарског савјета одржаног октобра 1984. у Риму, када је започета реafirмација њене улоге. Највећа заслуга за извлачење ЗЕУ из анонимности припада тадашњем француском предсједнику Митерану.

Визија и будућност ЗЕУ оцртана је у програмским ставовима садржаним у „Платформи о европским безбједносним интересима“ (*Platform on European Security Interests*), која је донесена на заједничком састанку министара спољних послова и одбране у Хагу, октобра 1987. године. Платформом се дефинишу односи са НАТО-ом и другим

¹⁷ Уједињене нације од 1945. до 1995, стр. 24–28.

¹⁸ Такав став није изражен у Вашингтонском уговору, у којем је остављена могућност за процјену који облик помоћи треба да се пружи (чл. 5. у *The North Atlantic Treaty*, у *NATO handbook*, стр. 231).

организацијама, и питања будућег развоја и улоге у европској одбрани и безбједности.¹⁹ Посебан значај за будућност ЗЕУ има декларација која је усвојена на састанку у Мастрихту (1992), када је потписан и Уговор о Европској унији. У њој су садржани елементи односа ЕУ и Западноевропске уније. Такође, јуна 1992, у Бону је усвојена Петерсбуршка декларација, у којој су садржани ставови о улози ЗЕУ у систему безбједности ЕУ, оперативној улози, као и односи ЗЕУ према другим организацијама (ОЕБС, УН) и другим европским државама.²⁰ На састанку у Кирхбергу (Луксембург), 1994. године, усвојена је Кирхбершка декларација, у којој су дефинисане различите категорије статуса у Западноевропској унији. Тако се разликују:

- 1) чланови који су истовремено и чланови НАТО-а и Европске уније;
- 2) придружени чланови (чланице НАТО-а али и ЕУ);
- 3) придружени партнери (земље које нису чланице НАТО-а, нити ЕУ);
- 4) посматрачи (чланови НАТО-а и/или ЕУ).²¹

Западноевропска унија се сукцесивно ширила, тако да се са пет чланица оснивачке групе проширила на 10 чланица, три посматрача, три придружена члана и осам придружених партнера (табела 3). Тенденција је да се прошири и на друге чланице ЕУ које за сада нису и њене чланице, што ће зависити од њихове изражене воље као и од ставова ЕУ о том питању.

Формирана као савез за колективну одбрану, током развоја ЗЕУ еволуирала је ка одбрамбеној организацији која још није добила чврсту

Табела 3

Ширење Западноевропске уније

Година	Земље	Напомена
1948.	Француска, Белгија, Холандија, Луксембург, В. Британија	
1954.	Њемачка и Италија	
1988.	Португалија и Шпанија	
1992.	Грчка	Данска и Ирска добиле су статус посматрача, а Турска, Норвешка и Исланд статус придруженог члана
1994.		Придружени партнери су: Чешка, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Пољска, Румунија и Словачка
		Аустрија и Финска су посматрачи у ЗЕУ

Извор: *NATO handbook*, 1995.

¹⁹ *NATO handbook*, стр. 197.

²⁰ *Исто*, стр. 199.

²¹ *Исто*, стр. 200.

организациону форму. Њена улога може да се посматра кроз три фазе. Прво, у фази формирања имала је примарну улогу савеза за колективну одбрану. Друго, у фази потискивања, тј. од формирања НАТО-а до средине осамдесетих година, имала је колатералну улогу у политичком и војном погледу. Треће, у фази реактивирања, од средине осамдесетих година до сада, постепено се афирмисала као одбрамбена организација ЕЕЗ/ЕУ. Тај став је потврђен у одредбама Јединственог европског акта (1987), у којем се ЗЕУ помиње у вези с безбједношћу ЕЕЗ, а посебно у Уговору из Мастрихта (1992). Улога ЗЕУ мора да се посматра у оквиру релација ЕУ – ЗЕУ, ЗЕУ – НАТО и ЗЕУ – друге организације (ОЕБС, УН).

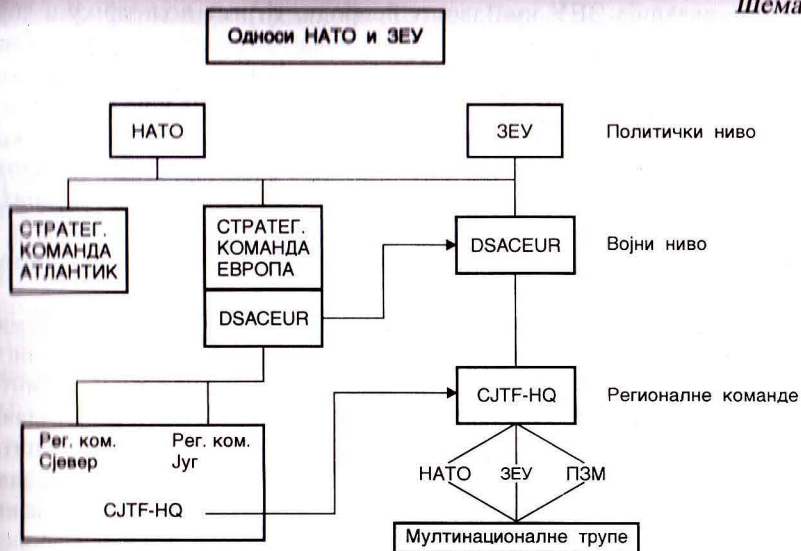
Однос ЗЕУ и НАТО-а може да се разматра на основу неколико чињеница. Прво, ЗЕУ и НАТО настали су као војно-политички савези, а касније су прерасли у војно-политичке организације. Друго, извориште НАТО јесте Бриселски уговор, којим је створена Западноевропска унија. У условима антагонизама у међународним односима НАТО, као шира војно-политичка организација, наметнуо се и афирмисао потискујући ЗЕУ на колатералну позицију. Треће, због оживљавања ЗЕУ и нестанка биполаризма Сјеверноатлантски пакт је осјетио пријетњу по даљи опстанак. Четврто, дјеловање ЗЕУ изван контроле НАТО-а било је непривхатљиво, па су у процесу прилагођавања НАТО-а тражени модалитети за опстанак и нове релације између те двије организације. У Стратешком концепту Савеза (1991), у члану 22, наглашено је да ЗЕУ, као и друге европске организације, има своју улогу према одговарајућим надлежностима и циљевима, при чему је стављен нагласак на преузимање веће одговорности Европљана за одбрану.

Односи између ЗЕУ и НАТО-а прецизније су формулисани у Декларацији ЗЕУ из Мастрихта (1992), у којој се каже: „Циљ је да се ЗЕУ развије у средство јачања европског стуба Атлантског пакта. У ту сврху, ЗЕУ је спремна да развија блиске радне односе између ЗЕУ и Пакта...“²² У Декларацији је даље наглашена неопходна транспарентност и комплементарност, као и дјеловање ЗЕУ према ставовима Атлантског пакта. Тиме је, у ствари, НАТО-у призната примарна улога форума за консултације и одлучивање. Према тим поставкама, између ЗЕУ и НАТО-а успостављена је блиска сарадња и појачана координација, уз усклађивање термина састанака и метода рада. Осим тога, донесена је одлука да се Генерални секретаријат ЗЕУ премјести из Лондона у Брисел ради лакших консултација и координације.

Први формални састанак Сјеверноатлантског савјета и Савјета ЗЕУ одржан је 21. маја 1992. у сједишту Атлантског пакта. Односи између ЗЕУ и НАТО-а представљени су на шеми 4 на којој се уочавају нивои њихове сарадње и дјеловања.

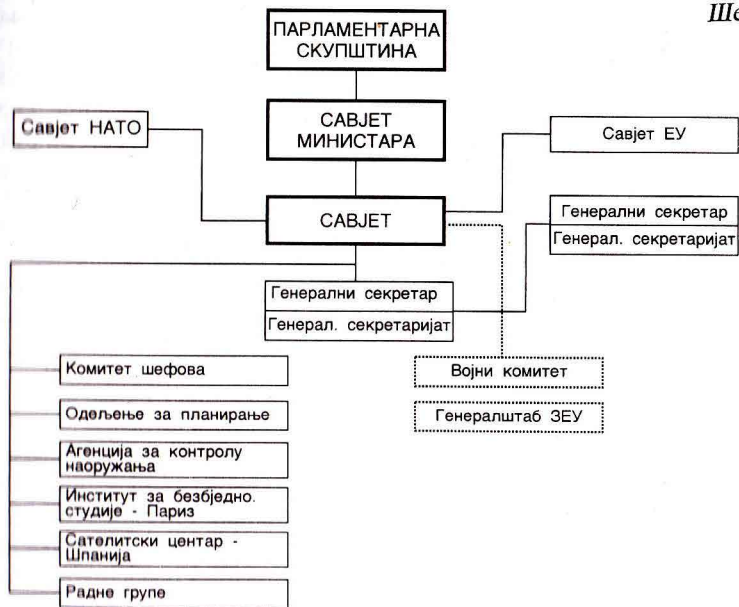
Западноевропска унија има позитиван став према ОЕБС и УН, што у основи значи могућност дјеловања ЗЕУ по захтјевима ових организација и мисијама које оне проводе.

²² Видјети Уговор о Европској унији, исто, стр. 267.



ЛЕГЕНДА:
 ПЗМ - Партнерство за мир
 ЗЕУ - Западно европска унија
 CJTF-HQ - Комбиноване здружене оперативне снаге

Односи Западноевропске уније и Сјеверноатлантског пакта



Организација Западноевропске уније

Организација ЗЕУ има двојну природу, тј. има политичку и војну компоненту. Политичка компонента датира од раније и садржи неколико елемената: Савјет министара, Савјет, Генерални секретаријат и генералног секретара. Војна компонента организације није изграђивана због постојања НАТО-а, па је још у процесу изградње (елементи који постоје приказани су на шеми 5). У основи, војна компонента садржи савјетодавна и помоћна тијела и оружане снаге. Од савјетодавних и помоћних тијела има: Агенцију за контролу наоружања, Институт за безбједност у Паризу, Одељење за планирање, Сателитски центар у Шпанији и разне радне групе.

На састанцима министара у Паризу (Француска) и Ерфруту (Њемачка), 1997. године, донесене су одлуке које се односе на даљу организациону доградњу. У Паризу је одлучено да се формира Војни комитет на нивоу сталних представника, као стручно-политичко и савјетодавно тијело Савјета ЗЕУ, а у Ерфруту – да се формира Генералштаб Западноевропске уније. Доградња војне компоненте организације зависна је варијабла: зависи од значаја ЗЕУ за ЕУ и потребе за њеним ангажовањем у операцијама које води, или које ће водити Европска унија.

Оружане снаге ЗЕУ могу да се посматрају двојачко: с аспекта укупних војних потенцијала са којима располажу земље чланице и с аспекта посебних формација изван националних оружаних снага. На основу члана 5. модификованог Бриселског уговора, из којег произилази да су чланице обавезне да пруже сву војну и другу помоћ, ЗЕУ може да обухвати све војне потенцијале земаља чланица. Укупни војни потенцијал ЕУ и ЗЕУ приказан је, на основу одабраних показатеља, на табели 4. Када је ријеч о војној моћи ЕУ, укључени су потенцијали свих чланица иако све нису истовремено и чланице Западноевропске уније. У садашњој фази развоја ЗЕУ изграђује посебне формације које би дјеловале изван националних оружаних снага у оквиру система руковођења и командовања Уније. Те снаге се састоје од неколико различитих

Табела 4

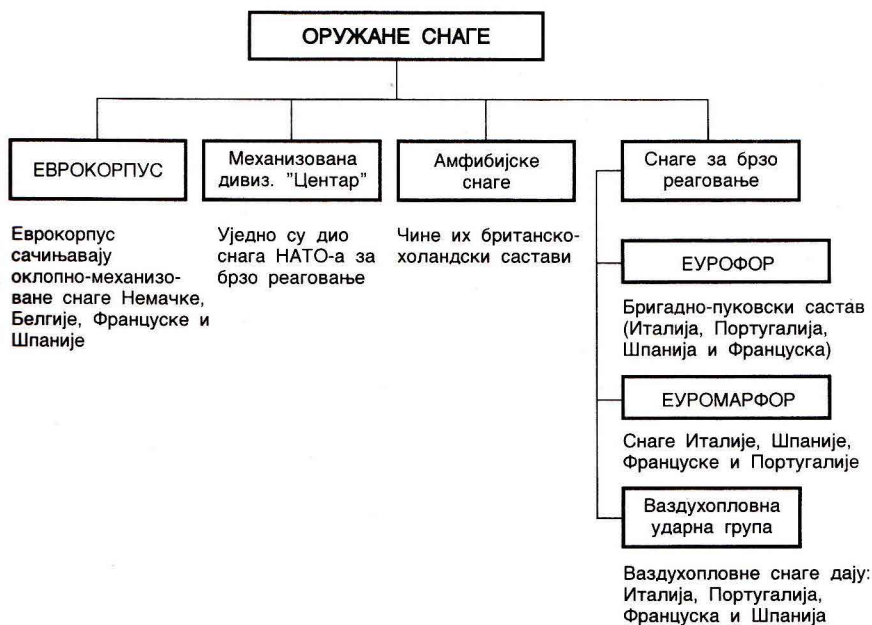
Војна моћ Европске уније у бројкама

Елеменат	Квантитет	
	ЕУ	ЗЕУ
Број људи у ОС (активни састав)	2.014.900	1.852.500
Резерва	3.464.700	2.565.300
Тенкови	10.278	8.075
Арт. оруђа	10.959	9.239
Борбени авиони	3.371	2.787
Број страт. нукл. глава	709*	709*
Војни трошкови	169.851 мил. амер. долара	159.102 мил. амер. долара

Извор: „Military Balance“, 1998/1999; * SIPRI, 1998.

видовских формација (шема 6). То су: Еврокорпус, Механизована дивизија „Центар“, амфибијске снаге, снаге за брзо реаговање и дијелови националних снага одређених за Западноевропску унију. Формације имају мултинационални карактер, што подразумеијева да у појединим саставима учествују дијелови ОС више земаља чланица. Поједине формације (Механизована дивизија „Центар“, на примјер) у саставу су снага НАТО-а, и, истовремено, у саставу снага Западноевропске уније. То су снаге које дјелују по концепту „одвојивих али неодвојених снага“. У ЕУ и ЗЕУ преовладао је став да би постојање паралелних формација било нееконично и скупо, јер би исте земље давале своје снаге и у састав НАТО-а и у састав Западноевропске уније. Дугорочно, Европска унија је предвидјела изградњу јединственог система одбране, а то значи и изграђивање јединствених оружаних снага.

Шема 6



Састав и организација ОС Западноевропске уније

Оружане снаге ЗЕУ намијењене су за обављање различитих задатака. Основни задатак је одбрана земаља чланица ЗЕУ и НАТО-а и заштита виталних интереса на подручјима (региони) изван простора западноевропских земаља. Те снаге су планиране и за друге задатке: спречавање унутрашњих сукоба у појединим европским земљама, било на позив или без позива; војне интервенције; успостављање или одржавање мира; успостављање поморских и ваздухопловних блокада; изво-

ђење хуманитарних операција, и друго.²³ Обављање таквих задатака треба да буде у складу са мандатом ОЕБС-а или Уједињених нација.

Западноевропска унија је извела неколико акција у међународним оквирима ради изласка и афирмације на међународном плану, и ради обављања задатака добијених од међународних организација. Тако су снаге ЗЕУ биле ангажоване на чистишењу мина у Персијском заливу, а јула 1992. ангажоване су у поморским операцијама спровођења ембарга уведеног на основу резолуција Савјета безбједности УН о увозу оружја у републике СФР Југославије. У поморској операцији учествовале су засебно, а од јуна 1993. дјеловале су здружено са снагама НАТО-а у блокади СРЈ на Јадрану. Западне европске уније је извела и акције подршке Бугарској, Мађарској и Румунији у спровођењу ембарга на Дунаву, а њене снаге су ангажоване и у полицијској контроли у Мостару.

Закључак

Европска унија је специфична, незавршена друштвена творевина, јер још трају процеси интеграције њених чланица и изградње јединствених институција, које преузимају све већу улогу у свим сферама друштвеног живота. Стога Европска унија, уз САД, значајно креира међународне односе, а креираће их и у будућности.

Једно од суштинских питања везаних за постојање ЕУ, односно за њену безбједност, дјеловање и остваривање интереса на спољнополитичком плану, јесте питање њене војне моћи. Наиме, војно организовање у ЕУ веома је специфично, а на то су утицали бројни чиниоци. Та специфичност се огледа у постојању више облика војног организовања: НАТО, Западне европске уније, оружане снаге земаља чланица и други облици. Односи ЕУ са НАТО-ом и ЗЕУ формиран су под утицајем САД, а најбоље се изражавају кроз модел тријаде. Према том моделу НАТО остаје примарни форум за војно-политичке консултације и одлучивање, ЕУ изграђује свој одбрамбени идентитет, а ЗЕУ развија се као посебан облик војног организовања Европске уније. Акције се изводе према концепту комбинованих оперативно-здружених састава (*CJTF*). Ипак, и поред изражених специфичности у војном организовању, војна моћ ЕУ јесте респектабилна, посебно када је ријеч о њеним изворима и оружаним саставима.

Западне европске уније, као посебан облик организовања војне моћи ЕУ, развија се у условима изражених жеља за одбрамбеним идентитетом ЕУ и оспоравања и потискивања од стране САД и Сјеверноатлантског пакта. Њене структуре се изграђују етапно и неизвјесно је када ће се потпуно уградити у структуре Европске уније.

Војна моћ ЕУ, изражена кроз посједоване потенцијале, поред бројних специфичности војног организовања и доминантне улоге НАТО-а, значајан је чинилац и ослонац ЕУ у спољнополитичком дјеловању.

²³ Задаци ОС ЗЕУ конципирани су на основу докумената и праксе (видјети: Уговор о Европској унији, 1995, Декларацију о ЗЕУ, *NATO handbook* и друге документе).